

Bok:

Festskrift og nekrolog

Magne Lindholm

Førsteamanuensis i journalistikk
Høgskolen i Oslo og Akershus
magne.lindholm@hioa.no

Frifant og Budbringer er boka om de norske journalistenes fagblad *Journalisten*, som nesten rakk å fylle 100 år. Bladet ble startet av Oslo Journalistklubb i januar 1917 og var organ for Norsk Presseforbund fra 1945 til 1984. Papiirutgaven endte sine dager som medlemsblad for Norsk Journalistlag (NJ) i desember 2015. I dag lever navnet videre på nettsida journalisten.no.

Boka er skrevet av to journalister som har lang fartstid i bladet, og som tok sluttpakke i bladets slutt-fase. De har fått støtte av flere presseorganisasjoner til å skrive boka, som er en kombinasjon av festskrift og nekrolog.

Forfatterne åpner med å presentere sin egen rolle som deltakere i sin egen fortelling. De har nylig mistet jobben, og har sterke meninger om bladets nyere historie. Stilen er like fullt saklig og ledig, og holder god journalistisk standard.

En bok om *Journalisten* vil ha stor interesse for alle mediehistorikere, for bladet er en av våre viktigste kilder til norsk presses historie. Mange som har syslet med feltet, har tilbrakt dager og uker med bladbunker fra Nasjonalbiblioteket, buntet sammen med hyssing. Men her skiller også journalisten og historikeren lag. Forfatterne er journalister, og presiserer at de forteller historien «med utgangspunkt i redaktørens og/eller redaksjonens synsvinkel». Etter denne anmelderens skjønn fører dette til at det ligger det et implisitt, normativt utgangspunkt til grunn for boka, som belyser forskjellen mellom en journalistisk og en historiefaglig skrivemåte.

Historikerens kunst består i å ordne detaljenes kaos, finne struktur og trekke linjer.

Journalistikken er partikulær og prioriterer den gode enkelthistorien. Mønstre, bakgrunn og kontekst skyves i bakgrunnen. *Frifant og budbringer* demonstrerer dette tydelig.

Gjennom de første 150 sidene framstår boka som et lettlest referat fra en gjennomlesing av samtlige årganger fra 1917 til ca. 1990. I seg selv er dette nyttig arbeid, for resultatet blir en slags kommentert innholdsfortegnelse over et overveldende materiale. Men prioriteringen virker likevel litt tilfeldig. Prinsipielle spørsmål som den juridiske sikringen av anonymitetsretten (1951) og undertegningen av redaktørplakaten (1953) er nevnt i forbifarten, mens en ubetydelig krangel mellom redaktørene Falk og Røgeberg i 1955 får mange sider.

Boka kunne stått seg på en mer eksplisitt dialog med den historiske fagdiskusjonen. Rune Ottosens *Fra fjærpenn til Internett* er brukt som støttelitteratur i starten, men et standardverk som *Norsk Presses historie* mangler på kildelista. Fraværet av temaer fra sentral mediehistorisk litteratur blir dermed hovedsvakheten ved de kronologisk orienterte kapitlene. De inneholder mye interessant stoff, men man bør helst kjenne mediehistorien for å se betydningen av materialet som legges fram.

De implisitte spørsmålene forfatterne stiller, blir både tydeligere og mer fruktbare når de nærmer seg vår egen tid. Den magiske datoen er 1. januar 1974. Da tiltrådte Thorbjørn Wale som redaktør. Før Wales tid var bladet fullt av referater. Det er de som gjør *Journalisten* til konfekt for historikere, og til et kjedelig menighetsblad lest med vår tids journalisters øyne.

Wale endret raskt *Journalisten* i retning av et moderne og selvstendig journalistisk organ. Her ligger forfatternes underforståtte norm: I hvilken

1. nummer av Journalisten utkom 1. februar 1917. (Kilde: Journalisten)

grad har de ulike redaktørenes virke pekt fram mot *Journalisten* slik bladet var rundt årtusenskiftet, da forfatterne selv jobbet der?

Boka er altså en bauta over *Journalisten* i bladets velmaktsdager, da det hadde mange ansatte, solid økonomi, og ikke minst en fri stilling i forhold til eieren NJ. Rundt bautaen står en liten minnelund,

hvor samtlige redaktører får en attest. De vurderer i hvilken grad deres innsats har pekt i retning av *Journalisten* rundt år 2000. Den som får mest ros, er Arne Falk (1945–1962). Hans skarpe kommentarer var langt forut for sin tid.

Det er lov å vurdere fortida ut fra idealer fra vår egen samtid, men i et så ambisiøst verk burde et

slikt utgangspunkt vært tydelig begrunnet. Det ville åpnet for fruktbare diskusjoner om hvorfor ting var som de var i 1935 eller 1968, og hva som la det ideologiske grunnlaget for det selvstendige fagbladet rundt årtusenskiftet. Slike diskusjoner er det lite av. I tillegg åpner det seg merkelige tematiske hull i teksten. Partipressen er for eksempel lite omtalt, enda norsk presse var partipresse fram til 1980-årene.

En grunn til dette kan være at heller ikke *Journalisten* omtalte partipressen i særlig grad. Man kan lese årgang etter årgang fra 1950- og 60-årene nesten uten å merke at norske pressefolk kommenterer partibåndene. Hvorfor var det slik?

En drøfting av slike spørsmål ville antakelig kreve i overkant mye kontekst og tvinge fram en kritisk drøfting av Norsk Presseforbunds rolle. Fra 1945 til 1984 var *Journalisten* organ for Presseforbundet, som besto av journalister og redaktører. Fra 1971 har også aviseierne vært med. Forbundet er altså noe så sjeldent som en norsk korporasjon. Konsekvensen er at Presseforbundet alltid har holdt seg unna de sentrale konfliktene i bransjen. Det har konsentrert seg om generell bransjepolitikk, og etter hvert om presseetikk. Prosessene som har drevet utviklingen, foregikk rett og slett andre steder enn i *Journalisten*. Først da *Journalisten* ble overtatt av Norsk Journalistlag, kunne bladet grave i dybden.

Det har ikke vært Geard og Gjerstads mål å skrive norsk pressehistorie på ny. De holder seg strengt til *Journalistens* spalter, etter hvert godt hjulpet av intervjuer med aktørene. Etter den kronologiske gjennomgangen kommer to tematiske kapitler om etikk og eierskap, og så er veien ryddet for bokas siste og beste del: fortellingen om fagbladet *Journalistens* heroiske vekst under Jan Otto Hauge (1991–2002) og dramatiske fall under Helge Øgrim (2007–2016).

Jan Otto Hauge var en fargerik og kontroversiell person: glitrende skribent og bitende polemiker, raus mot de ansatte og uryddig i privatlivet. Høye annonseinntekter og en eier som var forpliktet til å dyrke redaksjonell frihet ga den gamle radikaleren og hans stab nærmest frie tøyler. Sammen utviklet de *Journalisten* til et frittstående fagorgan med stort

nedslagsfelt. Enda viktigere var det kanskje at journalistenes eget fagblad ble et skoleeksempel på den kritiske journalistikken som journalistenes organisasjoner mente at alle journalister måtte ha lov til å lage.

Hauge kjente alle livets laster, og spilte på hester i tillegg. Derfor ringte han stadig telefoner som ga travtips, en dyr tjeneste med spesialtakst. Resultatet ble astronomiske telefonregninger, og Norsk Journalistlags styre forsøkte å fjerne sin uryddige redaktør ved å stemple telefonbruken som økonomisk utroskap. Det førte til en dramatisk oppsigelsessak som Hauge vant. Han kunne trekke seg tilbake med dårlig hjerte, sluttvederlag og æren i behold. Kapitlet om den mislykte oppsigelsen er en virtuos prosedyre for Hauges sak, og en fryd å lese. Som prosedyrer flest har den skjevt kildegrunnlag, men sånn er det i personalsaker.

Etter Hauge holdt Trygve Aas Olsen (2002–2007) fortet på ryddig vis. Så kom Øgrim fra *Dagbladets* nettprosjekt DB Medialab, med visjoner om vekst og digitalisering. Framtida var lys, med budsjetterte overskudd langt inn i 2008.

Så kom finanskrisa. Annonseinntektene sank som en stein, og dukket aldri opp igjen. Nedskjæringene sto i kø, og de ansatte forsvant. Her blir forfatterens tone raskt mer syrlig. *Journalisten.no* vant priser, men heller ikke Øgrim klarte å tjene penger på nett. Papirutgaven stagnerte, og underskuddene førte til at sentralstyret i NJ lot øksa falle to år før hundreårsjubileet. Øgrim ble pensjonist, og nettsida ble en avdeling i NJ for å slippe moms. Dermed var også den redaksjonelle uavhengigheten en saga blott.

Da *Journalisten* ble etablert i 1917, var grunnlaget en avtale som ga trykkeriet alle annonseinntekter. Da bladet gikk inn, var det på grunn av annonsesvikt. Slik rammes historien om journalistikkens eget frie fagblad inn av en annen og større historie, som forteller at journalistikk aldri har vært så fri at den har tjent sine egne penger. Også journalister lever av å selge annonser. Det nevner de sjelden når de beskriver seg selv. Men det kommer smertelig klart fram i historien om *Journalisten*.